

שחיטה בידי אישה

שאלה

צביה שור-וויטנברג שאלה: האם אישה יכולה לעבוד כשוחטת בפועל?

תשובה

גברת שור-וויטנברג תלמידתי המסורה,

כתוב באופן ברור במשנה, בגמרא ובראשונים שאישה יכולה לשחוט אף לכתחילה. במילים הראשונות הפותחות את מסכת חולין, שעניינה, בין השאר, שחיטת חולין כתוב: "הכל שוחטין ושחיטתן כשרה חוץ מחרש, שוטה וקטן שמא יקלקלו בשחיטתן; וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן שחיטתן כשרה".¹ האישה אינה נכללת ברשימה של "חרש שוטה וקטן" ולכן היא שוחטת לכתחילה ושחיטתה כשרה.

במשנה זבחים² כתוב בפירוש: "שהשחיטה כשרה בזרים [ישראלים שאינם כוהנים], ובנשים, ובעבדים, ובטמאים ואפילו בקדשי קדשים". הגמרא בזבחים³ דנה בשאלה אם ניסוח המשנה מצביע על מצב לכתחילה או על היתר בדיעבד, ומגיעה למסקנה שנשים יכולות לשחוט לכתחילה.⁴ על פי פירוש התוספות שם בזבחים: "בגמרא מוכח דנשים שוחטות אפי' לכתחילה",⁵ ובמסכת חולין: "דאפילו במוקדשים שוחטות לכתחלה כדאמרינן פרק כל הפסולין".⁶

הרמב"ם פסק כי "היודע הלכות שחיטה ושחט בפני חכם עד שנעשה רגיל הוא נקרא מומחה, וכל המומחין שוחטין לכתחלה בינן לבין עצמן ואפילו נשים ועבדים אם היו מומחין הרי אלו שוחטין לכתחלה".⁷ הטור כתב כי "הכל שוחטין לכתחילה נשים

¹ משנה חולין א:א

² ג:א

³ בבלי זבחים לא ע"ב-לב ע"א

⁴ ראו את המשנה בנידה ח:ב כראייה לכך שנשים שחטו באופן שגרתי. אני מודה לר' יונה לברי-ישראלי שהזכירה לי את המקור.

⁵ בבלי זבחים לא ע"ב ד"ה כל הפסולין ששחטו

⁶ בבלי חולין ב ע"א ד"ה הכל שוחטין. יש אף עדות לכך שנשים שחטו בפועל בזמנם של בעלי התוספות. כתוב למשל בתוספות לבבלי פסחים ד ע"ב ד"ה הימנוהו: "אף על גב דכל דבר שהוא בידם מהימנינן להו לנשים ועבדים ואפילו מדאורייתא, דמעשה בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה ועל הניקור".

⁷ משנה תורה, שחיטה, פרק ד הלכה ד

ועבדים משוחררים וכל אדם",⁸ והשולחן ערוך החרה החזיק אחריו: "הכל שוחטין לכתחלה אפילו נשים".⁹

ולשאלתך, אם מסורת הפסיקה כה ברורה, מדוע אין כיום נשים המועסקות כשוחטות? ההסתייגות הראשונה מכשרותן של נשים לשחוט מובאת בשם הנוסע בן המאה התשיעית אלדד הדני (משבט דן) הידוע גם כאלדד בן מחלי.¹⁰ המרדכי מדווח על המסורת הבאה:

כתב רבינו ברוך ראיתי כתוב בהלכות שחיטה שהביא רבי אלדד בן מחלי הבא מעשרת השבטים אמר יהושע מפי משה מפי הגבורה כל הזובח לה' ואינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו וכו' עד דאמר יהושע כל טבח שישחוט שחיטה שאינה הגונה בין בבהמה או חיה או עוף פגול הוא לא יאכל ולא ישחוט עד שיפנה אל הקדש למקום תפלה ואם ישחוט בלא ברכה פגול הוא ואם ישחוט ערום פגול ואם שכור פגול ואם שחט ולא היה עליו סודר [פי' על ראשו] פגול ואם לא הורחץ משכבת זרע ושכח ושחט פגול. אבל אסור לשחוט בימי אבלו ואסור השחיטה מיד אשה מיד סריס מיד זקן לאחר שעברו עליו פ' שנה ומנער עד שימלא י"ח שנה ע"כ.¹¹

על המסורת הזאת העיר המרדכי: "וחומרא בעלמא הוא כל אלה הדברים ולא נהיגין כותיה". כלומר, רוב ההלכות של אלדד אינן תואמות את המסורת הרבנית.¹² הנוסע המסתורי החמיר שלא לצורך לא רק בנוגע לנשים אלא גם במסורות הנוספות שהוא הזכיר.

ואומנם היו גם ניסיונות להבין את גישתו של אלדד הדני כלפי נשים שוחטות ולתרץ אותה. בספרו "כפתור ופרח" פסק רבי אשתורי הפרחי (המאה הארבע עשרה, פרובנס) כי "נשים כשרות לשחוט לכתחלה". הוא הוסיף כי "נשים שבארצות אלדד הדני היה ליבן חלוש יותר מדאי ועשויות להתעלף, ונשים שבארצותינו חיות הנה".¹³ גם בעל ספר "האגור", יעקב ברוך לנדא (המאה החמש עשרה, אשכנז ואיטליה), פסק כי "מילתא

⁸ טור יורה דעה סימן א

⁹ שולחן ערוך יורה דעה סימן א סעיף א

¹⁰ בספר "אלדד הדני" נמצאים חילופי שאלות ותשובות מאלפים בין אנשי קירואן לבין רבי צמח גאון. אלדד הדני הופיע בקירואן וגרם לסערה בשל המסורות המשונות שהביא. אנשי קירואן שאלו את רבי צמח גאון לגבי אמינותו של אלדד. הגאון דווקא דן אותו לכף זכות והשיב כי "יש לומר שאינו כלל רחוק שאלדד זה שגג והחליף מרוב צרותיו שעברו עליו וטורח הדרך המענה גוף האדם" (אוצר המדרשים, אייזנשטיין, "אלדד הדני", עמוד 20). החיבור המלא "אלדד הדני" (מהדורה ביקורתית עם שינוי נוסחאות מתוך כתבי יד) מובא בכתבי רבי אברהם אפשטיין, מהדורת א"מ הברמן, כרך א, ירושלים, תש"י. אפשר לקרוא עוד על עלילותיו של אלדד הדני במאמר של Charles Duschinsky: "May a Woman act as a Shoḥeteth", *Gaster Anniversary Volume, Occident and Orient*, בעריכת Bruno Schindler, לונדון, 1936. עמודים 97-98.

¹¹ מרדכי למסכת חולין פרק הכל שוחטין רמז תקעא

¹² "איסור שחיטת נשים על-ידי אלדד הדני (המאה התשיעית) עורר הד חזק בין הגאונים וראשוני הפוסקים, דבר המוכיח שגם אז היו נשים שוחטות". שלמה אשכנזי, *דור דור ומנהגיו*, הוצאת דון, תל-אביב, 1987, פרק כ עמוד 254.

¹³ פרק כה

דפשיטא היא דאשה כשרה לשחוט אפילו לכתחילה ואפילו בקדשים כשרה בנשים", אך הוא גם ניסה להציע הסבר לחומרות אלדד הדני: "אפשר כי כוונתו היא בקדשים".¹⁴ למרות התירוצים האלה, נותרה גישתם הכללית של הרבנים כלפי האמירות של אלדד הדני חשדנית והם לא נתנו בהן אמון. אבן עזרא סיכם את הגישה הרווחת כלפי המסורות מפי אלדד הדני בפירושו לספר שמות (ב:כב): "וכלל אומר לך כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו, ואף כי יש בו שמכחישים הדעה הנכונה, וככה ספר זרובבל, וגם ספר אלדד הדני והדומה להם". אם איננו פוסקים כאלדד הדני בשום נושא אחר, אין להתחשב בדעותיו בנידון דידן.

גישה אחרת האוסרת על נשים לשחוט היא גישת המנהג. אף שבעל האגור עצמו כתב "דפשיטא היא דאשה כשרה לשחוט", הוא הוסיף בכל זאת ואמר כי "מנהג בכל גלות ישראל שלא ישחטו ומעולם לא ראיתי נוהג לשחוט. ולכן אין להניחם לשחוט כי המנהג מבטל הלכה ומנהג אבותינו תורה היא".¹⁵

הבית יוסף הקובע כאמור שנשים שוחטות לכתחילה דוחה בשתי ידיו את גישתו של האגור: "ואני אומר שאם היה אומר שהיו רוצות לשחוט ולא הניחון היה אפשר לומר שהיא ראייה אך ראיית 'לא ראינו' אינו ראייה".¹⁶ כלומר, לדעת הבית יוסף, האגור אינו יכול להסיק שאסור לנשים לשחוט מן הטעם שהוא מעולם לא ראה אותן שוחטות, משום שיייתכן שבאזור שבו חי לנדא לא היו נשים שביקשו למלא את התפקיד. יתר על כן, השימוש בכלל "המנהג מבטל הלכה" אינו משכנע, משום שהוא משמש אצל הפוסקים בדרך כלל כדיני ממונות בלבד.¹⁷

הבית יוסף מתייחס לקושייה נוספת המובאת בספר "כל בו":

כתב הכל בו (סי' קז פ"ד פב:) ה"ר יצחק (סמ"ק סי' קצז) כתב שהנשים שוחטות לעצמן משמע שאין שוחטות לאחרים עכ"ל¹⁸ ודבר תימה הוא מה חילוק יש בין שוחט לעצמו לשוחט לאחרים דכמו כן הכשר צריך לזה כמו

¹⁴ הלכות שחיטה סימן אלף ט"ב

¹⁵ שם

¹⁶ כך על פי הכלל כמשנה עדויות ב:ב ובבבלי זבחים קג ע"ב.

¹⁷ לשימושי הכלל "מנהג מבטל הלכה" ראו את מאמרו של הרב אוהד פיקסלר, "מנהג מבטל הלכה", באתר ישיבת הר עציין: www.etzion.org.il/he/מנהג-מבטל-הלכה.

¹⁸ יכול להיות שיש הדים למגמה הקדומה הזאת במאה העשרים ובמאה העשרים ואחת, כשאנו רואים בספרים החדשים שעוסקים בהלכות שחיטה ניסיון להגביל את המקצוע לגברים חרדים בלבד. אחרים, כמו נשים, אינם ראוים לתפקיד ציבורי. בספר השחיטה בהלכה מאת חיים יוסף ולדמן (תשס"ב) יש מגמה למנוע מהבאים לשחוט: רווק (עמוד קמד), אדם שחשוד שלא התפלל פעם אחת (עמוד קצב) או שאינו מתפלל עם הציבור (עמוד קפא, מראה מקום קפב), המסתכל בנשים (עמוד קצד), הצופה בטלוויזיה (עמוד קצד, מראה מקום רם), אדם שאשתו הולכת בגילוי ראש (עמוד קצח), אדם שמגלח את זקנו אפילו במספריים (עמוד רכו). בילקוט יוסף, יו"ד ס"ד, עמוד מ, מוסיף שוחט העובר לפני התיבה ביום טוב ומשתמש ברמקול. מגמה זו של הפרדה בין יהודיים "יראים" ליהודים אחרים מתוארת בספר מאת David C. Kraemer, *Jewish Eating and Identity Through the Ages*, London and New York, Routledge, 2007. ראו במיוחד את שני הפרקים האחרונים. בנוסף, איך אישה יכולה בימינו להשתלב בסביבת עבודה של גברים חרדים? לפני העידן התעשייתי, עבדו השוחטים בדרך כלל לבד בכפרים ובעיירות. היום בבתי מטבחים גדולים, יש כמה שוחטים ובודקים שעובדים כתף אל כתף עם צוותים של פועלים נוספים.

לזה, ומה שכתב רבי יצחק לעצמן היינו לומר שהן לבדן שוחטות ואין צריך שיעמוד אחד על גבן.

כלומר אין היגיון להתיר לנשים לשחוט רק לעצמן ולא לאחרים. וממה נפשך, על הבשר להיות כשר לאכילה גם לנשים עצמן, ואם שחיטתן אינה כשרה, כיצד ישחטו לעצמן!?

למרות פסיקתו הנחרצת של רבי יוסף קארו בבית יוסף ובשולחן ערוך, צידד הרמ"א דווקא בעמדת האגור ופורס את מפתו: "יש אומרים שאין להניח נשים לשחוט, שכבר נהגו שלא לשחוט, וכן המנהג שאין הנשים שוחטות".¹⁹

רבי אלכסנדר סנדר שור (המאות השבע עשרה והשמונה עשרה, פולין), מחבר ה"שמלה חדשה", ספר על הלכות שחיטה הנחשב ביותר בין האחרונים האשכנזים, צועד בעקבות הרמ"א:

מעיקר הדין נשים כאנשים לענין שחיטה אבל כבר נהגו במדינות אלו שאין הנשים שוחטות בין לצורך עצמן בין לצורך אחרים אפי' מומחיות ומוחזקות, ואין לשום חכם ליתן להם קבלה כלל ומהראוי לנהוג כן כי דרך נשים להיות מורך בלבבם וחיישינן שתתעלף ותתלה לומר ששחטה כראוי מחמת קלות דעתן [...] ובאותן המקומות שהמנהג שהנשים שוחטות אין לסתור מנהגן ושם דינן כאנשים²⁰ [...] רק שאין למנותן לשחוט לצורך הציבור שמא תתקלקל מחמת ריבוי הנשחטים תכופים.²¹

בעל השמלה חדשה מושפע מפרשנותו של הכפתור ופרח להלכה המובאת מפי אלדד הדני. ייתכן שבזמנו ובמקומו היה ליבן של הנשים "חלוש יותר מדאי" והן היו עלולות להתעלף, אולם האישה בימינו אין בא מורך בלבבה יותר מבליבו של הגבר ודעתה אינה רצינית פחות מדעתו. הטענות של השמלה חדשה אינן טענות האידנא ועלינו לחזור אם כן לראש דבריו: "מעיקר הדין נשים כאנשים לענין שחיטה".

מעניין לציין שהשמלה חדשה מבין שיש מקומות שהמנהג בהם הוא שהנשים שוחטות ועל כך הוא מעיר כי "אין לסתור מנהגן ושם דינן כאנשים". ואומנם יש עדויות, הן מן

¹⁹ שולחן ערוך יורה דעה סימן א סעיף א

²⁰ לגבי חשיבות מנהג המקום יש תהיות רבות שדורשות התייחסות מעבר להיקפה של תשובתנו. מה החשיבות של מנהג המקום שהיה באשכנז או בפולין אם היהודים האשכנזים כבר אינם גרים שם? מה חשיבותו של מנהג בתנועה אידיאולוגית כמו התנועה המסורתית הפונה לכל העדות? האם מנהג המקום צריך להשתנות כאשר הרוב המוחלט של היהודים גרים היום במרחק רב מבתי המטבחים ואינם נחשפים אליהם? האם הגיוון המקצועי בעת החדשה צריך להשפיע על המנהג? ראו תשובה מעניינת של הרב יוסף משאש במים קדושים חלק יורה דעה ב, לגבי אישה מארץ אשכנז שניגשה לרב אשר בתלמסאן, אלג'יריה. היא נושאת מכתב המעיד על הסמכתה לשחוט עופות והיא אף רוצה לקבל את סמיכת החכם משאש. לחשיבות של מסורת אבותינו ושמרנות לשמה, עיינו בסוף המאמר של הרב שלמה וואהרמאן "בענין שחיטה בנשים" מסורה יג, איחוד האורתודוקסיה ה-OU, בעריכת הרב מנחם גנאק, אדר תשנ"ז, עמודים פב-פג.

²¹ שמלה חדשה סימן א סעיף יג. רבי יעקב חיים סופר (נפטר בתרצ"ט) פסק בספרו כף החיים באופן דומה. הספר הוא פירוש לשולחן ערוך ולומדים אותו שוחטים רבים מעדות ספרד והמזרח. אף על פי שהוא מביא פוסקים שראו נשים שוחטות בפועל, הוא מסכם ואומר: "המנהג פה עה"ק ירושת"ו שאין הנשים שוחטות וכ"ה המנהג בכל ערי א"י וסוריא ובבל והודו ומדי ופרס" (כף החיים סימן א אות יב).

המזרח הן מן המערב, שנשים עסקו במלאכת השחיטה בעת החדשה. על פי עדותו של הרב יוסף קאפח הייתה בתימן של המאה העשרים אישה "שידעה דיני שחיטה ובדיקת הסכין על בורים והיתה שוחטת עופות."²² מאירופה מגיעות עדויות ברורות לנשים ששימשו שוחטות באיטליה מהמאה השש עשרה עד המאה העשרים ואף נמצאו "כתבי רשות" לנשים לשחוט.²³ ה"פחד יצחק" (יצחק למפרונטי, המאה השמונה עשרה, איטליה) מדווח:

ואני הצעיר ראיתי כמה נשים שנטלו רשות לשחוט מרבנן קשישי ושחטו לכתחילה ועדיין אחת מהן בחיים חייתה והיא מרת סוסאנ"א אשתו השנית להחבר ר' יהודה כהן פיראנו סופר ישיבת פירארא. ועתה אינה שוחטת כי הגיעה לשנות הזקנה וגם שיבה.²⁴

מהמאה העשרים, יש בידינו הרשאת שחיטה לגברת אמיליה מורפורגו משנת תרצ"ג (1933) מאת הרב הראשי של פדואה, הרב גוסטאו קסטל בוליוניזי.²⁵ יש עדות נוספת משנת תרצ"ח (1938) על שתי נשים שהיו שוחטות לבתיהן בפירנצה, אחת מהן הייתה בעלת תואר דוקטורט, מלכה קאסוטו, הבת של הרב והפרופסור הנודע למקרא, משה דוד (אומברטו) קאסוטו.²⁶ יש אפילו עדויות על שוחטות באיטליה בסוף המאה העשרים.²⁷

²² הרב יוסף קאפח, מעמד האשה בתימן, מחניים צ"ח, תשכ"ה, עמוד 70. יוסף צוריאלי מדווח שבתימן "שמעו על אשת מארי יחיא גיאת שהיתה שוחטת עופות לנוקקים בשעה שבעלה לא היה פנוי למלאכה זו אבל לא מצאתי אחד שראה בעיניו ששחטה". ראו הרשאות שחיטה לנשים, מבויעי אפיקים, (בעריכת י' דחוח-הלוי), תל-אביב, תשנ"ו, עמוד 315, מראה מקום 9. צוריאלי מביא מסורת אחרת מפיו של מר מיכאל בן-יצחק, חבר קיבוץ שדה אליהו, שסיפר כי דודתו, אימה ליפר, מן הכפר Rosebek שבגרמניה "למדה הלכות שחיטה וקבלה היתר לשחוט והיתה שוחטת בכפרה" (עמוד 316, מראה מקום 10). אני מודה לרב אבי נוביס-דויטש שהסב את תשומת ליבי למאמר של צוריאלי.

²³ יש ספרות נרחבת על תופעה הנשים השוחטות באיטליה והמחלוקת לגבי סיבותיה: מידת הפתיחות כלפי נשים או תנאי החיים. ראו דניאל שפרבר, מנהגי ישראל חלק ד, ירושלים, תשנ"ה, פרק ב, עמודים י-יב ובהשלמות בחלק ו, תשנ"ח, עמודים רס - רסג. וראו שם הפניות לספרות נוספת בנידון. יש השערות מבוססות שנשים שחטו באיטליה אף במאה החמש עשרה, ראו את ספרו של אריאל טואף: Ariel Toaff (1998) *Love, Work, and Death: Jewish Life in Medieval Umbria*.

Judith Landry בידי Littman Library of Jewish Civilization, London. Pp. 69-71. הספר תורגם מאיטלקית לאנגלית בידי

אני מודה לרב פיליפ גיבס שהסב את תשומת ליבי למקור הזה.

²⁴ חלק יב אות ש "שחיטה"

²⁵ צוריאלי, עמודים 321-323. ראו שם גם את מראה מקום 20.

²⁶ Jeremiah J. Berman (1941). *Shehitah: A Study in the Cultural and Social Life of the Jewish People*. Berman Bloch Publishing Company, New York. P. 135. יוסף צוריאלי מדווח (עמוד 321) שבאותה תקופה, היה עוד פרופסור ידוע מעורב בענייני שחיטה. ד"ר מנחם הרטום מסר שאביו הרב פרופ' הרטום, בהיותו רב באיטליה, נתן הרשאה לגב' נאמנה (ג'רמאנה) סיניגליה.

²⁷ Robert Bonfil, The historian's perception of the Jews in the Italian Renaissance: towards a reappraisal. *Revue des Etudes Juives* 143,1-2 (1984) p. 72

סיכום והלכה למעשה

איננו רק מתירים לנשים ללמוד את מלאכת השחיטה הלכה למעשה, אנו אף מעודדים נשים ללמוד שחיטה ולשחוט בפועל הן בעבור בני ביתן הן בעבור הציבור הרחב.²⁸ מעיקר הדין התלמודי, כפי שנפסק בשולחן ערוך: "הכל שוחטין לכתחלה אפילו נשים."²⁹ לכן, אין להתחשב בחומרות של דמות בעלת מסורות מפוקפקות מהמאה התשיעית ולא בהבנתם של כמה פוסקי אשכנז לגבי טיבן של נשים. אנו מעוניינים לאשש ולחזק את מנהג איטליה מהמאות האחרונות שנשים תוכשרנה ותשמשנה כשוחטות.

שלמה זכרוב
ירושלים עיר הקודש
י"ז בחשוון, תשע"ח

בהסכמת:
הרב אהוד בנדל
הרב דיאנה וילה
הרב גיל נתיב
הרב פרץ רודמן
הרבה מיכל שוורץ

²⁸ לאחר שכתבתי את תשובתי והצגתי בפני חברי ועד ההלכה, ראיתי שמורי ורבי הר' דוד גולינקין עמד לפרסם תשובה באותו נושא. שמחתי לראות שהוא הגיע לאותה מסקנה בשיקולים דומים. כדרכו בקודש, הוא הקיף את רובה ככולה של ספרות הראשונים בנידון. עיינו בתשובה "האם מותר לנשים לשמש כשוחטות", עשה לך רב, שנה ד מספר 1, כסלו תשע"ח.

²⁹ יורה דעה סימן א סעיף א